

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО ТЕКСТІВ З КРАЇНОЗНАВСТВА
для студентів-іноземців
першого року навчання**

Кіровоград
2013

Методичні вказівки до текстів із країнознавства для студентів-іноземців першого року навчання / Укл.: М. В. Ліпатова, А. П. Царук – Кіровоград : КНТУ, 2013. – 39 с.

Методичні вказівки призначені для студентів-іноземців першого року навчання. Мета вказівок – допомогти опанувати країнознавчі терміни на матеріалі текстів для читання, передтекстові завдання до яких знімають можливі ускладнення сприйняття лексико-граматичних конструкцій. Післятекстові завдання слугують для перевірки розуміння прочитаного та закріплення граматичних навичок і вміння виокремлювати в тексті необхідну інформацію для наступного її переказу в усній формі.

@ М. В. Ліпатова, А. П. Царук
Методичні вказівки до текстів із
країнознавства для студентів-
іноземців першого року навчання.
2013.

ДЕНЬ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Передтекстові завдання

1. Прочитайте і запишіть значення нових слів, необхідних для розуміння тексту.

Президент – глава держави.

Парламент – виборний законодавчий орган держави.

Гімн – урочиста пісня, яка є символом державності країни.

Герб – офіційний знак держави, міста.

Конституція – основний закон держави, що закріплює державний устрій, порядок утворення і діяльності державних органів, основні права і обов'язки громадян.

2. Поставте дієслова у майбутньому часі 3 особи однини і множини.

Дбати, виробляти, приймати, виконувати, захищати, мати.

3. Утворіть від дієслів іменники. поставте залежні від них слова у потрібному відмінку

Утворити державу – ... , виконати рішення – ... , зміцнювати мир – ... , проголосити незалежність – ... , створити місто – ... , розвивати державу – ... , охороняти землю – ... .

4. Прочитайте текст .

День незалежності України

24 серпня 1991 року найвищий орган влади України – Верховна Рада проголосила незалежність України і утворення самостійної держави України, територія якої є неподільною і недоторканою. Збулася віковична мрія українського народу! Влада в державі належить народу. Верховна Рада вирішує головні питання державного життя, приймає закони України.

Верховна Рада створює Уряд України – Кабінет Міністрів, який виконує її рішення. Главою держави є Президент, якого обирає народ. Президент України є гарантом дотримання Конституції держави.

Україна проголосила, що дбатиме про зміцнення миру на Землі, а в майбутньому не вироблятиме ядерної зброї. Незалежна Україна з 1991 року має синьо-жовтий прапор. Синій колір уособлює мирне українське небо, а жовтий – стиглу пшеницю.

В основу сучасного державного гімну України покладено мелодію пісні композитора XIX століття Михайла Вербицького на вірш Павла Чубицького "Ще не вмерла Україна".

В основу сучасного герба української держави покладено стародавній золотий тризуб на щиті синього кольору.

Державна мова – українська.

28 червня 1996 року Верховна Рада України прийняла Конституцію – основний закон держави. Держава – це не лише її територія, кордони, уряд, армія, закони тощо. Це і люди, які в ній живуть, її громадяни. Людина – найвища цінність на Землі. Її руками та розумом створюються міста і села, заводи і фабрики, найскладніша техніка. Усім громадянам України гарантуються права і свободи, які записані в Конституції. Усі громадяни мають право на життя, свободу, працю і відпочинок, вільно висловлювати свої переконання, сповідувати будь-яку релігію. Якщо громадяни є вільними, мають усі права, то вони дбатимуть про розвиток держави та її зміцнення.

Кожний громадянин повинен виконувати певні обов'язки перед державою. Такими обов'язками є: додержуватися законів, захищати свою державу, дбати про її зміцнення, охороняти і приумножувати національне багатство землі, вод, природи, пам'яток історії та культури. Усі громадяни України рівні перед законом, а закон повинен у разі необхідності захистити їх. Оскільки народ України становлять, крім українців, представники інших національностей, держава захищає право їхнього вільного національного та культурного розвитку.

Політичне значення утворення незалежної Української держави для Європи дуже велике. З'явилася ще одна демократична країна у цій частині світу. Величезний людський і економічний потенціал, науково-технічні можливості, працьовитий і освічений народ, значні природні багатства тощо - все це висовує Україну у потенціальні лідери європейських держав.

Післятекстові завдання

5. Дайте відповіді на запитання

1. Коли збулася віковична мрія українського народу?
2. Як ви розумієте словосполучення *самостійна демократична держава*?
3. Якою є зовнішня політика України?
4. Чому людина - найвища цінність на Землі?
5. Які права і свободи мають громадяни України?
6. Яке політичне значення має для Європи утворення незалежної Української держави?

6. Замість крапок вставте необхідні слова

1. Верховна Рада ... Уряд України - Кабінет Міністрів, який ... її рішення.
2. Главою держави є президент, якого ... народ.
3. Незалежна Україна з 1991 року ... синьо-жовтий прапор.
4. Усім громадянам ... права і свободи, які записані в Конституції України.
5. 28 червня 1996 року Верховна Рада України ... Конституцію.
6. 24 серпня 1992 року Верховна Рада ... незалежність України.

Слова для довідок: обирати, гарантуватися, мати, створювати, виконувати, прийняти, проголосити.

ГЕТЬМАНИ УКРАЇНИ

Передтекстові завдання

1. Прочитайте і запишіть значення слів, необхідних для розуміння текстів.

Гетьман – (переклад з німецької), означає старший, головний. З часів визвольної війни 1648–1654 рр. титул гетьмана закріпився за правителем основної частини визволених земель України.

Колегіум – середній або вищий навчальний заклад.

Держава – спосіб організації політичного, економічного та культурного життя вільного народу.

Цар – титул глави держави в Російській імперії.

Академія – навчальний чи науковий заклад вищого ступеня.

2. Поставте слова з дужок у потрібній формі.

Володіти (польська мова), здобути (освіта), вступити до (козацьке військо), належати (Польща), бути (захисник), оголошувати (війна), створити (велика народна армія), мати (символіка, столиця, армія), боротися за (українська держава), здобути освіту (місцева школа, Львівський колегіум), брати участь (воєнні походи).

3. Утворіть однокореневі слова від наступних слів:

діяч, керівник, козак, боротьба, свобода, розуміти.

4. Утворіть від дієслів іменники.

Залежати – ....., підтримати – ....., розквітати – .....,
панувати – ....., спробувати – ....., визволяти – .....,
захищати – ....., перемагати – ....., прагнути – .....

5. Прочитайте текст.

Богдан Хмельницький

Богдан Хмельницький – видатний державний діяч ХУІІ століття, гетьман України, керівник Визвольної війни українського народу проти Польщі. У той час більша частина українських земель належала Польщі.

Освіту Богдан здобув спочатку в місцевій школі, а потім у Львівському колегіумі. Він ріс і жив серед козацтва, розумів його прагнення й інтереси. Вже змолоду Богдан відрізнявся життєвою мудрістю, здатністю самостійно приймати рішення, бажанням вчитися. Добре володів польською, татарською, турецькою та російською мовами.

Зовсім молодим Богдан вступив до козацького війська. Вже скоро усі помітили, що з нього буде хоробрий і відважний козак. Богдан брав участь у військових походах. В одній битві проти турків потрапив в полон. Два роки неволі не минули дарма. Вони загартували його тіло і тільки посилили гнів

проти поневолювачів. Після повернення з полону вступив до Запорізького війська, брав участь у козацьких походах на татар і турків, організовує козацтво та селянство на боротьбу з Польщею.

У грудні 1647 року козаки обрали Богдана Хмельницького гетьманом, бо розуміли, що він є справжнім захисником їх інтересів. За короткий час гетьман створює велику народну армію і в квітні 1648 року оголошує війну проти Польщі. Шість років тривала боротьба за Українську державу під проводом Богдана Хмельницького. Його армія визволила значну частину українських земель, які були 300 років перед Хмельницьким під пануванням Литви й Польщі.

Звільнена територія дістала назву держави Війська Запорізького. Вища влада в ній належала гетьману. Всі важливі питання вирішувалися на загальній військовій раді. Козацька держава мала свою територію, найкращу у Європі армію, органи управління, власну символіку, столицю – місто Чигирин.

Українська держава Богдана Хмельницького викликала захоплення всього світу. ім'я і слава великого гетьмана рознесли по всьому світу

6. Дайте відповіді на запитання

1. Як ви розумієте значення слова "гетьман"?
2. Хто такий Богдан Хмельницький?
3. Якими рисами характеру Богдан Хмельницький відзначався в юні роки?
4. Яку освіту здобув Богдан Хмельницький? Якими мовами володів?
5. Чому козаки обрали гетьманом саме Богдана Хмельницького?
6. Скільки років тривала Визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького і чим вона закінчилася?
7. Яку назву дістала звільнена територія України?
8. Чому гетьман Богдан Хмельницький має в українській історії велику славу?

7. Прочитайте текст.

Гетьман Іван Мазепа

Наприкінці ХУІІ століття гетьманом Лівобережної України став Іван Мазепа. Іван Мазепа став гетьманом завдяки своїм особистим якостям, високій культурі й освіченості, життєвому досвіду і воїнському хисту. Гетьман знав багато мов: польську, латинську, італійську, німецьку, татарську. Розквіт України Мазепа пов'язував з розвитком освіти, культури, церкви. Він доклав чимало зусиль, щоб український народ залишався освіченим. Власним коштом він побудував багато шкіл, новий навчальний корпус Києво-Могилянської академії. Посилав також за власний кошт талановитих українських юнаків за кордон, щоб ті здобули освіту і могли послужити своєму народові. За його наказом і за матеріальної підтримки споруджено чимало церков. Мазепа зібрав велику бібліотеку, писав вірші, грав на музичних інструментах. Він був для кожного українця взірцем освіченої та культурної людини.

Всі ці роки гетьман мріяв про звільнення українських земель від панування російського царя. Над усе він любив Україну, прагнув зробити її вільною. Реалізувати свій задум Мазепа прагнув за допомогою Швеції, з якою Росія почала війну. Він виступив проти Петра І. Гетьман сподівався, що після перемоги шведів Україна має стати вільною державою і отримає захист від Швеції. Але ця спроба виявилася невдалою. У битві російських військ зі шведами під Полтавою у липні 1709 року перемогу здобула російська армія. Мазепа залишив українські землі. Він не витримав поразки свого великого плану і помер.

І все ж це був ще один крок до найзаповітнішої мети – незалежної України. Зі смертю гетьмана Мазепи справа визволення України не пропала безслідно.

8. Дайте відповіді на запитання.

1. Завдяки чому Іван Мазепа став гетьманом Лівобережної України?
2. З чим Мазепа пов'язував розквіт України?
3. Чому Мазепа був взірцем освіченої та культурної людини для кожного українця?
4. Про що завжди мріяв гетьман Мазепа?
5. На що він сподівався?
6. Чим закінчилася Полтавська битва?

МОНГОЛО-ТАРСЬКЕ НАШЕСТЯ НА УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ

Передтекстові завдання

1. Прочитайте і запишіть значення нових слів, необхідних для розуміння тексту

Хан – титул правителів у багатьох країнах світу.

Міжусобні війни - війни між князями за право володіння землями. Монголи – загальна назва народів, племен, що розмовляли монгольськими мовами.

Орда – об'єднання кочових племен під владою хана, військо у монгольських народів.

Татари (монголо-татари) – так називали монгольські племена європейці.

Імперія – держава, утворена внаслідок завоювань одним народом інших.

Імперія монголів дістала назву "Золота Орда".

2. Від дієслівних словосполучень утворіть іменникові за зразком

Зразок: об'єднати племена - об'єднання племен

Створити державу, володіти землею, штурмувати Київ, стримати відмову.

3. Поставте слова з дужок у потрібній формі

Створити (могутня держава), протистояти (сильний ворог), наблизитися до (Київ), рятувати (держава), стати (тяжке випробовування), залежати від (монгольський хан), увійти до складу (нова імперія).

4. Прочитайте текст

МОНГОЛО-ТАТАРСЬКЕ НАШЕСТЯ НА УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ

Після смерті Володимира Мономаха Київська держава знову пережила тяжкі часи міжусобних війн. За 100 років вона розпалася на дрібні князівства, що самостійно вже не могли протистояти сильному ворогу. Таким ворогом виявилися монголи. Хан Чингізхан об'єднав монгольські племена і створив могутню державу. Він прагнув підкорити інші землі і країни. Володіння Чингізхана розкинулися від берегів Тихого океану до Уральських гір.

Згодом монголи рушили і на слов'янські землі. Роз'єднані князівства не могли чинити опору добре організованому ворогові. Одне за одним брали їх монголи. Восени 1240 року монгольські орди наблизилися до Києва. Вражені красою міста, вони запропонували киянам здатися, але отримали рішучу відмову. Понад 2 місяці тривав штурм Києва. Всі городяни разом з воїнами мужньо захищали місто, але оборонці вистояти не змогли. Місто-красень перетворилося в руїни. Із 50 000 мешканців Києва живими залишилося близько 1000 осіб.

Після розбою та грабежу в Києві монголи пішли далі, на Волинську, Подільську та Галицьку землі. Мужньо зустрічали завойовників жителі малих та великих поселень, в жорстких боях намагалися вони рятувати свою землю від нападників, але сили були нерівними.

В боротьбі з монголами русичі зазнали великих втрат. Багато міст було зруйновано й спустошено, Частину вцілілого населення було вивезено як невільників. Князівства перетворилися на залежні від монгольського хана території і увійшли до складу нової імперії – Золотої Орди. Завойовники обклали поневолене населення численними податками, примушували відбувати повинності, грабували землеробів і ремісників, захоплювали молодь у рабство.

Золотоординське поневолення стало тяжким випробовуванням для українського народу. На землях України воно тривало понад 120 років і супроводжувалося героїчною визвольною боротьбою поневоленого народу.

Післятекстові завдання

5. Дайте відповіді на запитання

1. Чому Київська держава після смерті Володимира Мономаха розпалася на дрібні князівства?
2. Чого прагнув Чингізхан?
3. Чому так легко перемагали монголи на слов'янських землях?
4. Що ви дізналися про захист Києва?
5. Що вам відомо про наслідки загарбницької війни монголо-татар на землях України?

6. Вставте замість крапок потрібні дієслова з довідки.

1. Чингізхан ... монгольські племена і ... могутню державу.
2. Чингізхан ... підкорити інші землі й країни.
3. Роз'єднані князівства не могли ... ворогові.

4. Вражені красою міста, татаро-монголи ... киянам здатися, але ... рішучу відмову. 5. Князівства ... на залежні від монгольського хана території і ... нової імперії - Золотої Орди. 6. На землях України татарське поневолення ... понад 120 років і ... героїчною боротьбою поневоленого народу.

Дієслова для довідки: прагнути, чинити опір, об'єднати, створити, запропонувати, отримати, перетворитися, увійти до складу, супроводжуватися, тривати.

УКРАЇНА В СКЛАДІ ЛИТВИ І РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ В XIII - XIV СТОЛІТТЯХ

Передтекстові завдання

1. Прочитайте і запишіть значення нових слів, необхідних для розуміння тексту.

Воєводство – адміністративно-територіальна одиниця в Польщі, область.

Унія – союз, об'єднання.

Річ Посполита – польський переклад латинського слова – спілка справа.

Магнати – землевласники, які володіли великими маєтками й впливали на політичне життя країни.

Шляхта – дворянство в Польщі, Литві, Білорусі і Україні, назва дрібного і середнього панства.

Католики, православні – представники двох християнських церков – католицької й православної, які виникли внаслідок розколу християнства у 1054 році.

Колонізація – заселення й освоєння земель чужими народами.

2. Поставте слова з дужок у потрібній формі.

Оголювати (держави), боротися проти (ворог), перебувати під (іго), зазнати (поразка), опинитися під (влада), укладати (угода), вести (боротьба) проти (польсько-шляхетське панування)

3. Прочитайте текст.

УКРАЇНА У СКЛАДІ ЛИТВИ І РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ В XIII - XIV СТОЛІТТЯХ

У середині XIII століття на території сучасної Північно-Західної Білорусі та Східної Литви виникло Велике князівство Литовське. Князь Гедимін, який очолював новостворену державу, поставив за мету приєднати до князівства всі руські землі.

Ідеї свого батька втілював в життя його син Ольгерд. Він успішно боровся проти монгольського панування і продовжував наступ на українські землі, що перебували під ігом монголів. У 1362 році литовське військо розгромило Орду

монголо-татар. Уперше за більш ніж столітнє панування на руських землях монголи зазнали поразки. Київська, Переяславська, Подільська і Чернігово-Сіверська землі опинилися під владою литовських князів.

Українські землі прагнули завоювати й поляки. Свій наступ вони розпочали в 1340 році. Спочатку до Польщі відійшли Галичина й частина Волині. Польська колонізація відрізнялася від литовського панування. Поляки почали ліквідовувати українські органи влади. Вони нехтували законами, звичаями. На вищі посади тепер не обирали українців. Колишні князівства перетворилися на Воеводства. Польська мова заповонила всі сфери життя українців.

1569 рік остаточно вирішив долю українських земель на найближчий час. Польське королівство укладає угоду з Литовсько-Руською державою. За місцем підписання (місто Люблін, Польща) угода дістала назву Люблінська унія. Так на карті Європи з'явилася нова держава – Річ Посполита. На українських землях запанував новий господар – поляки. Польські пани захоплювали земельні багатства України, селян перетворювали на панських кріпаків. Пани мали нову владу над селянами, право продавати, судити, вирішувати їхню долю. У містах українці могли жити лише на певних вулицях, православні українські церкви не мали бути вищими за католицькі. Висміюючи і зневажаючи все українське, польська шляхта і магнати вихваляли свою мову, звичаї, школи, університети. Україна була поневолена й пограбована чужинцями. Але український народ вів неупинну боротьбу проти польсько-шляхетського панування.

Післятекстові завдання

4. Дайте відповіді на запитання.

1. Коли і на якій території виникло Велике князівство Литовське?
2. Як українські землі опинилися під владою литовських князів?
3. Чому Польське королівство прагнуло об'єднатися з королівством Литовським?
4. Коли і за яких обставин більшість земель України перейшли під владу Польщі?
5. Що ви дізналися про умови перебування України під владою Польщі?

СВІТОГЛЯДНІ УЯВЛЕННЯ ТА ВІРУВАННЯ УКРАЇНЦІВ

Передтекстові завдання

1. Прочитайте і запишіть значення нових слів, необхідних для розуміння тексту

Традиція – все, що складалося у того чи іншого народу впродовж тривалого історичного періоду, набуло сталої форми і у такому незмінному вигляді передається від покоління до покоління.

Звичай – повсякденне правило поведінки, складене історично на основі людських стосунків.

Демонологія – система вірувань про духів (демонів).

Обряд – узвичаєне обов’язкове символічне дійство, приурочене до відзначення важливих подій у житті людського колективу, родини.

2. Напишіть дієслова, від яких утворені іменники.

Ставлення, прагнення, вірування, сподівання, уявлення, перетворення, пробащення.

3. Поставте інфінітиви у третій особі однини теперішнього часу

Зразок: формуватися – формується

Визначати, замислюватися, намагатися, успадковувати, охоплювати, виявлятися, даватися, заперечуватися, нехтувати.

4. Прочитайте текст.

Світоглядні уявлення та вірування українців

Кожна людина визначає своє ставлення до себе, до інших людей, до світу. Вона замислюється над своїми вчинками, намагається усвідомити їх на основі власного досвіду. Водночас людина успадковує багату "пам'ять віків" попередніх поколінь, їх традиції, вірування. Так стихійно формується світогляд людини, який охоплює знання, переконання, прагнення, сподівання.

У життєво-практичному світогляді важливе місце посідають уявлення та вірування. Релігійні уявлення людей називаються віруваннями. Вони сприймаються за істинні без перевірки, на віру. Віра становить основу релігійного світогляду. Релігійні люди переконані в існуванні надприродних сил.

У народному світогляді переважають уявлення як плід власне уяви, якої людина ніколи не реалізувала в дійсності.

Світогляд українського народу завжди мав яскраво виражене реалістичне спрямування. Українці вірили у потойбічне життя, де людина знаходить утіху. Праведним душа у потойбічному світі живеться добре. Душі грішників караються. Люди вважали, що для того щоб потрапити в рай, треба не тільки виконувати і відправляти релігійні обряди, а й заробити своїми добрими ділами. Релігійність українців виявляється в тому, що за їхніми віруваннями Доля дається богом. Проте не заперечується, що батько й мати також обдаровують своїх дітей Долею.

Під демонологією розуміються уявлення українців про злих духів (демонів), що дійшли з давніх часів. Демони – це фантастичні істоти.

Найпопулярнішим демонічним персонажем у українського народу був чорт. В Україні вимовляти ім'я чорта вважалось непристойним, тому українські селяни, перш ніж виголосити це слово, просили пробащення. Від чорта пішли всі нечисті духи на землі.

У первісних віруваннях живі істоти – тварини, птахи, рослини – нагадували людей; вони жили, відчували, сприймали світ. Люди вірили, що всі

перетворення відбуваються за волею Бога. Наприклад, за добру істоті визнавався кіт, якого створив Бог як друга людини.

Сонце здавна сприймалося як цар неба, око або обличчя Бога. Українці вважали, що Земля стоїть непорушно, а Сонце рухається і ввечері йде відпочивати, сховавшись за Землю.

Місяць нагадує людину, яка народжується, росте і вмирає.

Світоглядні уявлення і вірування українців підтверджують, що осереддя світогляду українського народу становить людина, її душа, доля, життя.

Післятекстові завдання

4. Допишіть речення

1. Світогляд людини охоплює ... .
2. У життєво-практичному світогляді важливе місце посідають ... .
3. Світогляд українського народу завжди мав ... .
4. Осереддя українського народу становить ... .
5. Кожна людина визначає ... .
6. Релігійні уявлення людей називаються ... .

5. Дайте відповіді на запитання

1. Що таке світогляд людини?
2. Як стихійно формується світогляд людини?
3. Що охоплює світогляд людини?
4. Які приклади ви можете навести, щоб пояснити релігійне спрямування українського світогляду?
5. Що становить основу релігійного світогляду?
6. Що таке демонологія?
7. Які були світоглядні уявлення українців?
8. Що становить осереддя світогляду українського народу?

УКРАЇНА - НЕЗАЛЕЖНА ДЕРЖАВА

1. Прочитайте текст, поділіть його на частини відповідно до плану.

План

1. Географічне положення, кордони.
2. Місце України на Землі.
3. Загальні відомості з фізичної географії України: площа, клімат, рельєф, природні ресурси, флора, фауна.

I

Верховна Рада України 24 серпня 1991 року проголосила незалежність України й утворення самостійної держави України. 1 грудня 1991 року на референдумі

народ України висловився за незалежність своєї Батьківщини. Так на карті Європи з'явилася ще одна демократична країна.

Україна є однією з найбільших держав Європи: її площа становить 603,7 тис. квадратних кілометрів. За розмірами території вона більша за Францію та Іспанію. Населення України становить близько 47 млн. чоловік, тобто менше, ніж у Німеччині, Італії, Великобританії і Франції.

Саме в Україні, в Закарпатській області знаходиться географічний центр Європи. Україна межує з сімома країнами світу – з Російською Федерацією, з Білоруссю, з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією та Молдовою. Морські кордони України пролягають у Чорному та Азовському морях. Загальна довжина кордонів становить 7 590 км.

Географічний центр України знаходиться в Кіровоградській області, біля районного центру Добровеличківки.

Територія України лежить у Східній Європі на межі західних і східних народів і культур. Це не завжди було на користь українському народові. Сусіди часто нападали на родючі українські землі, хотіли загарбати їх.

А з іншого боку, Україна знаходиться на перехресті торговельних і культурних шляхів, тому може мати економічні вигоди зі свого географічного положення – одержувати прибутки за транзит, за користування комунікаціями, які пролягають через її територію.

Територія України розташована в помірному поясі північної півкулі. Більша частина України знаходиться на Східноєвропейській платформі – одній із найстаріших тектонічних структур, тому поверхня тут рівнинна. На заході височать Карпатські гори, а на півострові Крим – Кримські. Найвищою точкою всієї України є гора Говерла (2 061 м), яка знаходиться в Українських Карпатах. Омивають Україну Чорне й Азовське моря. Найбільші річки, що протікають територією, – Дніпро й Дунай. Вони зв'язують Україну з багатьма країнами Європи.

Рельєф України досить різноманітний. На рівнинній території України ростуть ліси, які поступово переходять у лісостеп і степи. І тільки на півдні Кримських гір знаходяться субтропіки, схожі на ландшафти Середземномор'я.

Природні ландшафти дуже змінилися в результаті діяльності людини: землеробської, гідротехнічної, містобудівної, лісгосподарської. Наприклад, розорано значну площу земель. Це погано впливає на стан довкілля.

Рослинність України, тобто флора, різноманітна – це понад 25 тисяч видів рослин. На території України є ліси і степи, луки і болота, тому й рослини в цих природних зонах відрізняються. У лісах, що займають 14% території країни, ростуть сосна, ялина, дуб та інші дерева, посаджені людиною, – липа, клен, береза, тополя. У степовій зоні, яку люди активно використовують для вирощування сільськогосподарських культур, ще зберігаються заповідні території, де можна побачити ковила, полини і дикі злаки. У Донецькому регіоні зустрічаються чагарникові степи. Луки бувають двох видів: один із них розміщений біля річок, тому трави тут густі, високі й соковиті – їх використовують як сіножаті. А інший вид луків – гірські – поширені в Українських Карпатах, використовують більше для випасу худоби. Болотна

рослинність розвивається у місцях із великим зволоженням – на Поліссі. Там багато трав, мохів, очеретів та чагарників з верби і берези. Зараз багато боліт осушено, а на цих територіях вирощують зернові, технічні і кормові культури.

Багатий тваринний світ – фауна. На території України водяться ссавці, птахи, риби, плазуни, земноводні. У лісах живуть лось, олень, свиня дика, лисиця, вовк, заєць. Багато птахів - синиця, дика качка, журавель, дикий голуб. Біля річок і ставків багато жаб, із плазунів зустрічаються гадюка, вуж, ящірка прудка, болотяна черепаха. У степу є миші, хом'ячки.

У морях живуть дельфіни, а в річках багато риби.

На жаль, деякі види тварин зникають, тому їх записано до Червоної книги України. Це 85 видів рідкісних тварин.

Україна – індустріально-аграрна країна із значними економічними ресурсами. Тут виробляється 2% сільськогосподарської продукції світу і 2,5% промислової продукції, хоча населення країни не перевищує 1% від населення планети.

Україна багата на різноманітні корисні копалини: вугілля, нафту, газ, залізну руду, марганцеву руду, уран, золото та інші. Вона посідає перше місце в світі за видобутком залізної і марганцевої руд, за збором цукрових буряків і соняшнику, четверте – за видобутком вугілля і виробництва сталі. Україна входить до десятки найбільших виробників телевізорів, електроенергії, зерна, м'яса, олії.

2. Запитання і завдання.

1. Коли утворилася Українська держава?
2. Покажіть Україну на карті і розкажіть, з якими країнами вона межує.
3. Яка протяжність кордонів України сушею і морем?
4. Порівняйте площу України з площею країн Європи.
5. Що ви знаєте про клімат України?
6. Опишіть рельєф, водні басейни та гірські масиви України.
7. Що вам відомо про корисні копалини України?
8. Яке місце посідає Україна у світовому виробництві?
9. Що ви знаєте про флору та фауну України ?

НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Передтекстові завдання

- 1. Прочитайте слова та словосполучення. Значення незнайомих слів подивіться у словнику**

Корінне населення, нація, етнічна територія, еміграція: добровільна, примусова; переселення, збройні конфлікти, українське походження.

- 2. Утворіть від наведених прикметників найвищий ступінь порівняння.**
Великий, давній, чисельний.

- 3. Напишіть однокореневі слова до дієслова *жити***

4. Прочитайте текст. Скажіть (випишіть): люди яких національностей, крім українців, проживають в Україні

На території сучасної України постійно проживає менш як 50 млн. чоловік.

Українці – корінне населення України, одна з найбільших і найдавніших націй світу.

Частка її в усьому населенні країни становить близько 73%. Найбільше українців проживає в Центральному Придніпров'ї та західних областях, найменше – в Донбасі, Одеській області та в Криму.

В Україні живе також 14 млн., або 27% від загальної кількості населення, людей інших національностей. Найчисельнішою групою серед них є росіяни. Вони становлять понад 21% всього населення України. Росіяни переважають в Автономній республіці Крим, значна їх кількість зосереджена в Донбасі, в Харківській, Запорізькій, Дніпропетровській областях та в Києві.

В Україні також проживають євреї, білоруси, молдавани, поляки, болгари, угорці. До корінних жителів України належать і кримські татари. Взагалі на території держави живуть і працюють люди понад 100 національностей. У містах країни проживає приблизно 68% жителів, а в селах – приблизно 32% населення.

Крім своєї етичної території українці живуть по різних країнах світу і утворюють українську діаспору.

Діаспора – це перебування народу поза етнічною територією в результаті добровільної чи примусової еміграції.

Наприкінці XIX ст. із західних територій України розпочалося масове переселення українців до США та Канади, значна їх частина виїхала до країн Південної Америки, Бразилії, Аргентини, Парагваю, Уругваю, Венесуели і Чилі.

Після другої світової війни кілька десятків тисяч українців переселилося до Австралії, Німеччини, Великобританії, Бельгії, Франції. Кілька тисяч українців живе у Південноафриканській республіці.

На території колишньої Югославії українці оселилися ще у XVIII ст. Але у зв'язку з тим, що там почалися збройні конфлікти, частина українців переселилася на батьківщину.

Але все ж найбільше громадян українського походження проживає у Росії.

Післятекстові завдання

5. Дайте відповіді на запитання

1. Яке населення України є корінним?
2. Яку частку населення України становлять українці?
3. У яких регіонах України проживає найбільше українців?
4. Люди ще яких національностей мешкають в Україні?
5. Яку частку населенні України складають люди різних національностей?
6. Що таке діаспора?
7. В яких країнах світу є українська діаспора?

6. Підготуйте монолог-розповідь на тему "Населення України" з опорою на запитання завдання 5.

ЕТНОРЕГІОНАЛЬНА СВОЄРІДНІСТЬ УКРАЇНИ

Передтекстові завдання

1. Прочитайте слова та словосполучення. Значення незнайомих слів подивіться у словнику

Регіон, побут, етнографічний район, галузь господарства, хліборобство, скотарство, будівництво житла, господарські споруди, втікач, феодално-кріпосний лад, пільги, зазнавати нападів ворогів, боронити землю.

2. Прочитайте мікротекст. Скажіть: які просторово великі регіони є в Україні?

Етнорегіональна своєрідність України. Центрально-східний регіон

У різних регіонах розселення людей в Україні є певні особливості побуту і традиційної культури. Спільність і однотипність таких особливостей є основою для визначення історико-етнографічних районів розселення народу. Визначено три просторово великих регіонів України: Центрально-Східного (точніше, Південно-Східного), Північного (поліського) і Західного (Південно-західного), які поділяються на етнографічні райони і підрайони.

Центрально-східний регіон. У складі Центрально-східного регіону вирізняються три райони: Середнє Подніпров'я, Слобідська Україна, або Слобожанщина, і Південна степова Україна.

Середнє Подніпров'я. До Середнього Подніпров'я належить частина Київської, Черкаської, Чернігівської та Полтавської областей, південно-східна частина Житомирської, південно-західна частина Сумської, східна частина Вінницької, північна частина Кіровоградської, північно-західна частина Дніпропетровської областей. Це один з найдавніших і найбільш заселених районів України. У цьому регіоні інтенсивно формувалася українська нація. Основні галузі господарства цього регіону - це хліборобство і скотарство.

До XIV початку XX ст. тут збереглися давні традиції планування і будівництва житла та господарських споруд. Тут обмазували та білили хати і будівлі. Для одягу, особливо жіночого, була характерна вишивка.

Слобожанщина охоплює східну частину України.

Назва цього історично-етнографічного району виникла у XVII–XVIII ст., коли численні втікачі від гноблення феодално-кріпосного ладу користувалися різними пільгами ("слободами"), поселялися на "слободах", засновували поселення – "слободи".

З часів монголо-татарської навали ця територія зазнавала нападів кримських і ногайських татар. З другої половини XVI ст. вона заселялася козаками і селянами з інших районів України. Унаслідок цього народна культура Слобожанщини, а саме одяг, фольклор, будівництво, поєднали риси козацько-степової України з багатьма побутово-культурними особливостями, які принесли з собою переселенці з різних місць переселення.

Південний регіон

Південний регіон - це степова частина України, на якій у давнину проживали кочовики. Зараз це території Запорізької, Херсонської, Миколаївської, Одеської областей, та південні райони Дніпропетровської, Кіровоградської, Донецької і Луганської областей.

З середньовіччя ця територія відома як "Дике поле". Козацтво почало освоювати землі цього регіону ще з XV–XVI ст. Просування українців у південні степи було також пов'язане з тим, що постійно велася боротьба з татаро-турецьким завойовниками. Обороняли свої землі та розширяли їх численні втікачі від феодално-панщинного гніту, а також переселенці, які шукали волі і кращої долі.

Таким чином, історичні обставини, природні умови і вплив переселенців формували своєрідний етнографічний характер Півдня України.

Основним заняттям населення було хліборобство і скотарство. Певні особливості мали степове народне будівництво, різні ремесла і промисли. Взаємозв'язки українського населення з поселенцями інших національностей, зокрема росіян, білорусів, болгар, сербів, греків, молдаван призвело до поєднання різнонаціональних елементів у одязі, будівництві житла тощо.

Інтенсивний розвиток на Півдні України капіталізму, зростання робітничого класу впливало на традиційно-побутову культуру, спричиняло витіснення її національних особливостей міськими елементами.

Післятекстові завдання

- 3. Покажіть на карті райони Центрально-східного регіону**
- 4. Підготуйте повідомлення про один з районів Центрально-східного регіону за наведеним планом.**

План

1. Географічне розташування району.
2. Історично-етнографічні особливості району.

УКРАЇНСЬКЕ ПОЛІССЯ

Передтекстові завдання

- 1. Прочитайте слова та словосполучення. Значення незнайомих слів подивіться у словнику**

Знаряддя, лісовий зруб, мисливство, риболовство, бджільництво, глинобитна піч, пасовище, ремесло, оздоблення інтер'єру, декоративне мистецтво.

2. Поставте наведені іменники у множині

Човен, пліт, плем'я, піч.

3. Прочитайте текст. Покажіть на карті Українське Полісся Етнографічний регіон, що зі сходу на захід простягається через увесь північний край України, має назву Українське Полісся. Назва "Полісся" походить від слова ліс і означає лісисту місцевість, біля лісу.

Залежно від розташування щодо Дніпра українське Полісся поділяється на Правобережне і Лівобережне, а також відповідно на Західне і Східне.

Характерною прикметою етнографії цього регіону є збереження у побуті і культурі його населення давніх явищ і рис. Народні культурні традиції у різних частинах території українського Полісся мають свої особливості. Це пояснюється тим, що там жили давні різні племена (волиняни, древляни та ін.), частини території належали до різних держав (Польщі, Росії, Великого князівства Литовського).

Особливості Поліського хліборобства, знаряддя, агротехніки пов'язані з тим, що треба було освоювати ділянки землі між болотами, піщаними дюнами, на лісових зрубках. Місцеві кліматичні умови вплинули на складання сільськогосподарського календаря. Поширеними видами зайнятості жителів Полісся були мисливство, риболовство та бджільництво.

Ще у недалекому минулому основними для Полісся були човни, плоти, пороми.

Для будівництва характерні давні риси планування житла і садиби; дуже поширена поліська глинобитна піч.

Традиційне поліське вбрання – тунікоподібні жіночі сорочки, плетене з кори дерев і шкіри взуття, саморобні прикраси тощо.

У громадянському побуті жителів Полісся збереглися общинні відносини: розподіл громадою землі, спільне користування пасовищами, лісами, рибними виловами, трудова взаємодопомога.

У сімейному житті переважав патріархальний устрій – головою сім'ї був батько.

Збереглися на Поліссі й елементи слов'янських обрядів: проводи зими і зустрічі весни, купальні, весільні обряди, пов'язані з народженням чи смертю людини.

Особливості регіону можна простежити також у музичному фольклорі, декоративному мистецтві.

Післятекстові завдання

4. Дайте відповіді на запитання

1. Що означає назва "Полісся"?
2. На які райони поділяється Полісся?
3. Чим пояснюються етнографічні особливості цього регіону?
4. Чим займалися жителі Полісся?

5. Що ви дізналися про побут жителів цього регіону?

ВОЛИНЬ

Волинь – це територія, яка охоплює південні райони Волинської та Рівненської, південно-західні – Житомирської та Львівської областей, а також лівобережне Побужжя.

У X–XI ст. на цій території виникли міста Луцьк, Володимир (Волинський) та ін.

Волинь була одним з місць творення державності Київської Русі, Володимиро-Волинського і Галицько-Волинських князівств.

Головною галуззю господарства волинян було хліборобство, значний розвиток отримали різні ремесла і промисли (ткацтво, гончарство, обробка заліза та ін.). Для народного будівництва характерні дерев'яні хати під солом'яним дахом, для одягу – кожухи, сіряки.

Дуже яскраві волинські народні звичаї і обряди, мистецькі вироби з дерева, вишивки з рослинним орнаментом червоного або білого кольору.

ПОДІЛЛЯ

Історико-етнографічний район, який охоплює більшу частину Вінницької, Хмельницької, Тернопільської та суміжних з нею на півдні частиною Чернігівської областей має назву Поділля.

Поділля здавна заселяли східнослов'янські племена тиверців і уличів. Після занепаду княжо-руської державності в другій половині XIV ст.

Поділля захопила Литва. Згодом Західне Поділля відійшло до Австрії, а Східне разом з Правобережною Україною було приєднано до Російської імперії.

Цей регіон – один з найсвоєрідніших і найкolorитніших районів України. Характерними для цього краю були будівлі з білими стінами, оздоблення інтер'єру хати рушниками та іншими декоративними елементами.

Традиційне вбрання подолян прикрашали вишивкою і мережкою. Далеко за межами України відомі подільські ткацькі вироби, килими з геометричним орнаментом, кераміка та ін.

Багатовікове спілкування українців Поділля з представниками інших районів, які поселялися тут, зокрема поляками, чехами, молдаванами, сформувало своєрідні риси традиційно-побутової культури українців.

ПРИКАРПАТТЯ

Прикарпаття поділяється на 2 історично-етнографічні райони Покуття і Опілля.

Покуття – це давня назва одного з історико-географічних районів України, яка зустрічається вже в джерелах XVI ст. До цього регіону належить територія південно-східної частини теперішньої Івано-Франківської області.

З півночі її межа проходить по Дністру, на північному заході вона доходить до річки Бистриця, на південному сході – з Буковиною. Покутська земля належала до Київсько-Руської держави, Галицько-Волинського князівства. У минулому жителі Покуття брали активну участь у боротьбі проти іноземних поневолювачів.

Етнокультурні особливості цього невеликого краю виявляються у словесному і музичному фольклорі, звичаях, обрядах, танцях. Для народного одягу характерне розмаїття головних жіночих уборів.

Опілля – назва, якою в географічній літературі позначається територія північно-західної частини Подільської височини в межах Львівської, Івано-Франківської і західної частини Тернопільської областей.

Корінне населення зберігалося тут і у період феодально-польського і у період австрійського поневолення. Простий народ стійко оберігав і захищав свою мову, релігію, звичаї та обряди.

КАРПАТИ

Карпатська зона поділяється на три історико-етнографічні райони, які мають назви Гуцульщина, Бойківщина і Лемківщина.

Гуцульщина обіймає східну частину Українських Карпат. Українське населення поступово просувалося в гори і освоювало ці землі. Головну роль в господарстві гуцулів відігравало скотарство, особливо вівчарство. Гуцули селилися в долинах на схилах і верхів'ях гір – ближче до місць, де були пасовища. Овече хутро, шкіра були основним матеріалом для виготовлення одягу гуцулів, який обов'язково прикрашали вишивкою, виробами з металу і кісті.

Традиційно гуцули займалися різними промислами і ремеслами: лісорозробками, ткацтвом, виробами з дерева. Вироби з дерева, вишивки, писанки, кераміка здобули славу в усьому світі.

У традиційному побуті гуцулів, звичаях, обрядах збереглося багато старовини, поєднання язичницьких і християнських елементів.

Бойківщина – це етнографічний район, що займає центральну частину Українських Карпат і межує з Гуцульщиною на заході, має назву Бойківщина.

Бойківські села розташовані в долинах рік. Основні традиційні галузі господарства – хліборобство і тваринництво. Розвинутими на Бойківщині були ремесла і промисли: ткацтво, гончарство, теслярство. Місцеві майстри будували з дерева майже всі сільськогосподарські знаряддя, транспортні засоби, посуд тощо.

Неповторними є традиційні обряди, звичаї, пісні, вишивки, різьблення по дереву.

Лемківщина – це українська етична територія, яка обіймає західну частину Карпат. Уся північна Лемківщина належить тепер до Польщі, а південно-східна – до Словаччини, і лише східна смуга закарпатської частини цього етнографічного району – до України.

Багато століть цей край загарбували і ділили на шматки іноземні поневолювачі.

Після другої світової війни корінні жителі північної Лемківщини були насильно переселені у північно-західні воєводства Польщі.

Головним у господарській діяльності лемків було хліборобство, з ремесел і промислів – оброблення дерева, каменю, ткацтво, гончарство. Під одним дахом знаходилися всі основні житлові і господарські приміщення.

Народне вбрання виготовлялося з матеріалів домашнього виробу. Особливості традиційно-побутової культури лемків пояснюються спілкуванням з поляками і словаками.

ЗАКАРПАТТЯ І БУКОВИНА

Закарпаття і Буковина – назва історико-географічного й адміністративно-територіального рівнів.

У цьому регіоні між українським населенням дуже часто зустрічаються поселення інших народів: угорців, румунів, словаків, чехів, молдован, німців, циган. Ця обставина позначилася на традиційно-побутовій культурі корінного населення.

У народному будівництві, господарських заняттях, одязі, ремеслах, звичаях, народній мові відчувається поєднання різних культур.

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ЕТНІЧНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

На українській етнічній території поряд з корінним народом, українцями, здавна проживали представники різних народів. Їх поселення пояснюються географічним положенням України, історичними, політичними та економічними умовами.

Населення інших національностей розміщено нерівномірно: більша частина проживає в містах, промислових центрах, на прикордонних землях і в південноукраїнських областях.

З ХУІ–ХУІІІ ст. на східних окраїнах України, на Слобожанщині, а з кінця

ХУІІІ ст. на півдні України, у Бессарабії виникли російські поселення. Приплив російського населення в Україну постійно збільшувався внаслідок міграції, поміщицьких і урядових переселень з російських губерній. В Україні залишалися жити росіяни, які працювали на промислових підприємствах, військовослужбовці.

Поселення поляків на українській землі почалося ще в ХІУ ст., коли Польща захопила Галицько-Волинське князівство. Особливо багато поляків проживало на Правобережній Україні та в Галичині. На землях, які захопили польські магнати, поселялися селяни й дрібна шляхта з Польщі, в містах – польські ремісники.

Кількість поляків в Україні скоротилося після другої світової війни. Тоді до Польщі переселилися з України близько 1 млн. поляків.

Євреї належать до найбільших національних меншин в Україні. Ще з часів Київської Русі вони селилися у містах та займалися торгівлею й різними

ремеслами. Євреї також володіли земельними маєтками, особливо в східній Галичині.

Уроки другої світової війни фашистські окупанти винищили велику кількість єврейського населення, а пізніше багато євреїв емігрувало до Ізраїлю та інших країн. Унаслідок цього їх кількість в Україні дуже зменшилася.

Болгарські поселення з'явилися в Україні наприкінці ХУІІІ – у перших десятиліттях ХІХ ст., коли болгари втікали з рідної землі від турецько-османського поневолення. Зараз більшість болгар живе в містах, які розташовані в західних районах Одеської і приазовських Запорізької областей.

Рятуючись від турецьких загарбників і феодального гноблення своїх правителів, молдовани переселялися в південно-західні райони України і засновували власні окремі поселення.

До найдавніших іноетнічних поселенців в Україні належать греки та вірмени. Сучасні греки у південній Україні ведуть свій родовід ще з УІ ст. до н.е. А вірмени втікали від турецького поневолення не тільки в Крим, а й на західноукраїнські землі ще в Х–ХІ ст..

У другій половині ХУІІІ ст. виникли колонії німців на Чернігівщині, а пізніше - на Поділлі, Волині, Галичині, Буковині й Закарпатті. Це переселення підтримували уряди Росії і Австрії. Німці-переселенці звільнялися від військової служби, податків. У часи другої світової війни вони переселилися у східні райони Радянського Союзу, а велика частина виїхала до Німеччини.

У другій половині ХІХ ст. на Волині виникли чеські поселення. Згодом вони з'явилися також у Криму, Приазов'ї та на Поділлі.

У південних районах України проживають поволзькі і кримські татари, гагаузи та представники інших народів.

Отже, Україна - це держава з багатонаціональним складом населення.

Декларація про державний суверенітет України, яка була прийнята 16 липня 1990 року, заклала основи вільного розвитку не тільки українського народу, а й усіх національних меншин, що проживають на території України.

СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Передтекстові завдання

1. Запишіть нові слова, необхідні для розуміння тексту.

Плем'я – племена, слов'янське плем'я, слов'янські племена;
кочувати, кочівник, кочові племена;
кіммерійці, скіфи, сармати;
лічити – вести відлік;
князь, князівство;
герб, тризуб, прапор.

2. Від яких слів утворено подані нижче слова?

Причорномор'я, лісостеп, літопис, визвольна (боротьба), переділ, західноукраїнські (землі), утворення, складова (частина), напад, відновити.

3. Прочитайте текст, доведіть, що становлення Української держави було тривалим процесом.

Становлення Української держави було тривалим процесом. Різні вчені по-різному пояснюють ці процеси. Деякі історики вважають, що найдавнішим народом на цій території були кочові киммерійці, вони заселяли степи Причорномор'я. Потім їхню територію зайняли скіфи. Після розпаду Скіфської держави поселилися сармати – іраномовні кочові племена.

У III–IV століттях лісостеп і степ заселили слов'янські племена від лісів на півночі до Чорного моря на півдні, від Карпат на заході до Дону на південному сході. У VIII–IX ст. ці племена об'єдналися у велику могутню державу Київська Русь. На думку М.Грушевського, саме з IV починається відлік української історії.

Назва "Україна" вперше з'являється у Київському літопису (1197 р.).

Після нападу татаро-монголів на Київську Русь українська держава деякий час ще зберігалась на заході країни, де було Галицько-Волинське князівство на чолі з Данилом Галицьким. Та в середині XIV ст. держава розпалась, бо потрапила під вплив Литви, а потім увійшла до складу Польщі.

В результаті визвольної боротьби українського народу на чолі з Богданом Хмельницьким в середині XVII ст. державність відновилась. Але не на довго. Територія України була поділена між Росією і Польщею: Лівобережжя з Києвом забрала Москва, а Правобережжя – Польща. У XVIII ст. Польща розпалася, в результаті нового переділу західноукраїнські землі увійшли до Австро-Угорщини.

Після Першої світової війни і Лютневої революції 1917р. в Росії виникли умови для возз'єднання українського народу і утворення Української держави. У Києві 1917р. було проголошено Українську Народну Республіку (УНР), до якої увійшли землі Центральної і Східної України. УНР проіснувала два роки. У 1922 р. Україна стала складовою частиною СРСР. У 1939 р. з Україною возз'єдналися її західні землі, у 1945 р. – Закарпаття, у 1954 р. до України була приєднана Кримська область. За Гельсінськими угодами 1975 р. державні межі в Європі є непорушними.

Прадавніми українськими символами держави є знак тризуб як державний герб і жовто-синій прапор.

Післятекстові завдання

4. Дайте відповіді на запитання

1. Які найдавніші народи заселяли територію України?
2. Опишіть цю територію.
3. З якого періоду починається відлік української історії?
4. Що таке Київська Русь?
5. Які вороги нападали на цю державу?
6. Чому держава розпалась?
7. За яких умов державність відновилась?

8. Який шлях пройшла Україна у XX столітті?
9. Які символи Української держави?

5. Складіть хронологічну таблицю "Становлення Української держави у XX столітті"

- III–IV ст. – слов'янські племена;
VIII–IX ст. – Київська Русь;
1197 – з'явилась назва "країна";
XIV ст. – розпад держави;
XVII ст. – відновлення держави;
XVII ст. – поділ між Росією і Польщею;
XVII ст. – переділ до Австро-Угорщини.

ПОХОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

1. Прочитайте текст, підготуйтеся дати відповідь на питання, які розглядаються в ньому.

1. Наука ще остаточно не з'ясувала багато питань щодо походження українського народу.

Відомо, що для формування народу потрібно, по-перше, тривале проживання на спільній території. І не просто спільне існування, але спільна дія, праця. У результаті цього створюються матеріально-господарські, культурні й духовні цінності, приходить психологічне розуміння необхідності бути разом.

Другим чинником єдності колективу людей є мова. Вона допомагає не тільки розуміти один одного в процесі праці, але й зберігати й передавати інформацію. Важко переоцінити значення мови. Мова – це джерело духовності, яка акумулюється й передається в піснях, обрядах, прислів'ях тощо.

Традиційна побутова культура – це ще один чинник, який характеризує процес формування народу. Кожен народ має свої особливості господарської діяльності – побудови житла, вирощування хліба і худоби, приготування їжі тощо.

Отже, про формування народу свідчать такі факти:

- спільна територія проживання;
- спільна мова;
- створення специфічних матеріальних і духовних цінностей;
- схожий психологічний склад;
- зв'язок між поколіннями.

Створені народом цінності треба берегти. Так виховується почуття патріотизму – любові до рідного краю.

2. Здавна люди постійно змінювали територію свого проживання, мігрували. Спочатку разом жили тільки родичі – рід. Потім, щоб вижити і захистити себе, вони об'єднувалися в племена. Територію України кілька тисячоліть заселяли різні племена.

Найбільш відома і добре вивчена культура IV–III тис. до н.е. – це трипільська культура. Трипільці були першими і найдавнішими хліборобами на наших землях. У залізному віці на території України проживали скіфи і сармати. Ці племена чітко ділилися на дві групи: у степу жили кочівники, які любили міняти місцепроживання, а в лісі і в лісостепу поселилися хлібороби і скотарі.

У I ст. н.е. створилися умови для формування українського народу. Центр слов'янського розвитку розпочався в західних областях, які не постраждали від сарматів. Про це свідчать археологічні знахідки: монети, посуд. Згодом центром слов'янських племен стає Київ, а держава носить назву Київська Русь. Досі у істориків немає спільної точки зору, чи вважати слов'янські племена того часу одним народом – загальноруським, який потім поділився на росіян, білорусів і українців, чи в період Київської Русі це вже були окремі сформовані народи, які потім розселилися на більші території.

2. Дайте відповіді на запитання.

1. Які умови необхідні для формування народу? Назвіть їх.
2. Яку роль відіграє мова в процесі народотворення?
3. Що ми вважаємо матеріальними цінностями народу, а що – культурними?
4. У які групи об'єднувались найдавніші люди?
5. Які функції виконували ці групи?
6. Хто населяв територію сучасної України в різні часи?
7. Чим займалися ці племена?
8. Коли створилися умови для формування українського народу?
9. Як ви вважаєте, чому історична наука не може дійти спільної точки зору щодо походження українського народу?

ОСНОВНІ ТРАДИЦІЙНІ ГАЛУЗІ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНЦІВ

Передтекстові завдання

1. Запишіть ключові слова і словосполучення.

Впливати – вплинути (на кого? на що?);
прикріпити, кріпак;
захистити – захистити (що? кого? від кого?);
нападати – напасти (на кого? на що?);
полювати, торгувати, кувати;
вирощувати (що?) жито, пшеницю, льон, буряки, соняшник;
добувати (що?) вугілля, руду;
чумаки, пастухи, гончарі, коваль;
худоба, бджола.

2. Від яких слів утворені подані нижче слова?

Землероб, землеробство, рибальство, бджільництво, цукровий, полювання, вплив, захист, миролюбний, вирощування, обробіток, кріпацтво, торгівля, напад.

3. Прочитайте текст, знайдіть у ньому відповідь на запитання: чим займались українці?

Багата і гарна українська земля вплинула і на історію українців, і на характер народу. Так склався традиційний образ українця-трудівника.

Здавна українці їздили по сіль – чумакували. Чумаками називали в Україні людей, які торгували рибою і сіллю. За своїм товаром їздили вони в Крим, на Дон та вниз по Дніпру. Важко сказати, чому чумаки так називалися. Можливо, тому, що посуд, із якого вони пили воду, називався чумом. А можливо, тому, що часто з Криму вони поверталися із страшною хворобою – чумою. Про чумаків складено багато пісень і легенд, навіть скупчення зірок на небі носить назву Чумацький Шлях.

Життя, що проходило в дорозі, вплинуло на характер і зовнішність чумака. Сильний, суворий, трохи сумний чумак мав мужні риси обличчя, довгі вуса і "оселедець" – довге пасмо волосся на вибритій голові. Схожу зовнішність мали й козаки – улюбленці українського народу. Козаків малювали на стінах хат, вишивали на рушниках. Як правило, зображали козака з бандурою або кобзою – стародавнім музичним інструментом, а поблизу чекає козака вірний кінь. Козаки захищали свою землю від нападів ворога. Козаки славились своєю мужністю і миролюбним характером водночас. У будь-який момент козак міг залишити мирне життя, сім'ю, кохану дівчину, щоб захистити рідну землю.

Десь продовжувалось мирне життя. Пастухи пасли худобу на рівнинах і схилах гір. Гончарі виготовляли глиняний посуд у майстернях. Ковалі кували мечі і реманент для обробітку землі.

Але все ж найважливішим заняттям здавна було землеробство. Землероб вирощував хліб, а хліб в Україні був і є основою життя. Головними зерновими культурами були жито і пшениця. Також вирощували льон і цукрові буряки, різні овочі на полях і фрукти у садах.

Основні заняття поділялись на чоловічі і жіночі. Чоловік займався землеробством, рибальством, бджільництвом, ходив на полювання. Жінка працювала на городі, пряла, ткала килими, шила одяг, вишивала, виховувала дітей.

Але не всі, хто працював, користувалися щедрістю землі: до 1861 року в Україні було кріпацтво. Та й після його скасування життя трудівників не стало легким. У 1924 році в Україні було організовано перші колгоспи – колективні господарства для спільного обробітку землі. Але член колгоспу не мав права користуватися результатами своєї праці – всі вирощені продукти забирала держава.

У кінці XIX століття територія України з аграрної почала перетворюватись і на індустріальну: почали будувати залізниці, які з'єднали різні регіони країни, – Донбас, де добували вугілля, з центром, де добували залізну руду, з портами Чорного моря, щоб вести торгівлю.

Так вирости великі промислові центри України – Київ, Донецьк, Харків, Дніпропетровськ, Запоріжжя й Маріуполь.

Післятекстові завдання

4. Дайте відповіді.

1. Чи впливає земля на народ, який живе на цій землі?
2. Які основні риси характеру українців?
3. Яким ви уявляєте чумака, козака?
4. Чим здавна займалися українці?
5. Яке заняття було головним і чому?
6. Яку роботу виконували чоловіки?
7. Яку працю вважали жіночою?
8. Чому на багатій землі люди жили бідно?
9. Коли і як Україна почала перетворюватись на індустріальну державу?
10. Які великі промислові центри України ви знаєте?

ТРАДИЦІЇ МАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

Передтекстові завдання

1. Запишіть нові слова та словосполучення з ними.

Дерево, камінь, глина; будувати хату (з чого?):

піч, лежанка, лава, колиска, рушник, ікона, страва, криниця.

(Які з цих слів вживаємо з дієсловами *стояти*, *висіти*?)

2. Підберіть до поданих нижче слів однокореневі.

Зразок: Житло – жити.

Лежанка, колиска, сімейний, вишневий, вареник, водогін, жилий, млин, чорнобривці, виріб, ліжник.

Слова для довідки: жити, колахати, варити, чорні брови, лежати, сім'я, вишня, вода, молоти, виробляти, ліжко.

3. Прочитайте текст.

Якщо турист вперше побачить українське село, то він зверне увагу на білі хати, які стоять у зелених садах. Здавна хати в центрі й на півдні України робили з дерева або каменю, а потім обмашували глиною і білили. У північних районах і в Карпатах хати будували з дерева.

Хата складалася з двох приміщень – жилої частини і сіней. Багаті хати мали комору для зберігання продуктів.

У хаті була земляна підлога, велика піч, лави вздовж стін. Спали на лежанці і широких лавах, для маленької дитини робили колиску, яку підвішували до стелі. У кутку на полиці розміщували посуд. У головному кутку хати – покуті – вішали ікони, а під ними ставили стіл. Це місце прикрашали рушниками. Українці здавна любили прикрашати своє житло. Вони малювали на печі квіти, птахів, тварин, вішали вишиті рушники над вікнами, над дзеркалом і над сімейними портретами.

Українська хата завжди стояла в садку. "Садок вишневий біля хати..." – так про цей символ написав великий український поет Тарас Шевченко. Той, хто вперше побачить красу весняного вишневого саду, вже ніколи її не забуде. Він запам'ятає і білу хату, і цвіт вишні біля неї, і пісню соловейка про кохання. До того ж вишні стали частиною української кухні: вареники з вишнями – це національна страва. Запам'ятає турист і річку чи озеро, бо українські села завжди будували біля води. Запам'ятає українську криницю з "журавлем". "Журавель" – це стовп із жердиною, до якої прикріплювали відро, щоб брати воду. А назвали "журавлем", бо нагадує він птаха, що стоїть на одній нозі. Хоча в селах давно є водогін, але криниці зберігаються. А ще в кожному селі є млин, щоб перемолоти зерно на борошно.

Нові українські села... Які вони? З асфальтовою дорогою, з водогоном і газом. Будинки великі, просторі. Садок, квітник із чорнобривцями і мальвами.

У селах зберігаються українські традиції, любов до народної творчості. Тому і в приватному будинку, і в квартирі ви побачите традиційні рушники, ковдри-ліжники, вишиті серветки, декоративні керамічні вироби. І ввечері почуєте українську пісню. Українці люблять співати в клубі і на весілля, на свято і після гарно виконаної роботи, бо пісня об'єднує людей, додає їм здоров'я і наснаги.

Післятекстові завдання

4. Скажіть, що де знаходиться. Де необхідно, вживайте прийменники: біля, над, в (у).

Зразок: Хата - вишневий сад.

Хата знаходиться у вишневому саду.

Криниця – українське село.

Рушник – ікона, вікно, сімейний портрет.

Лежанка – піч.

Вишні – вареники.

Колиска – стеля.

Село – річка, озеро.

Лава – стіна.

5. Дайте відповіді

1. На що звертають увагу туристи в українському селі?
2. З яких матеріалів будували хати раніше?
3. З яких приміщень складалася хата?
4. Що було в жилій частині хати?
5. Чому українське село пов'язують із вишнями?
6. Де завжди будували села?
7. Що таке "журавель"?
8. Чи змінилось українське село сьогодні? Якщо змінилось, то як?
9. Як зберігаються народні традиції?
10. Які вироби можна побачити в сучасному українському житлі?

МІСТА УКРАЇНИ. КРИМ

Передтекстові завдання

1. Прочитайте слова та словосполучення. Значення незнайомих слів подивіться у словнику

Підприємство, двигун, продукція, місто-герой, порт, підйомний кран, харчова промисловість, установа, шахтар, металург, планетарій, спортивна споруда, змагання, індустріальне місто, курорт, парфумерна сировина, палац, галузь, півострів.

2. Поясніть значення наведених складних слів

Серцево-судинні (захворювання), науково-дослідний (інститут), кліматотерапія, електроенергія, машинобудування, приладобудування, коксохімічний (завод), висококваліфікований (спеціаліст).

3. Замість крапок напишіть потрібне дієслово з довідки.

Довідка: виробляти, працювати, займатися, розбудовуватися, тривати, розв'язувати, втратити, мешкати, вражати.

1. Науковий центр ... актуальні проблеми в галузі фізики. 2. Місто ... своєю красою. 3. Більша частина населення ... на шахтах і заводах. 4. У місті ... більше мільйона жителів. 5. На підприємстві ... трактори та літаки. 6. Місто постійно розвивається і ... . 7. Науково-дослідний інститут ... важливими проблемами сучасної науки. 8. Курортний сезон ... майже цілий рік.

4. Прочитайте текст "Міста України. Крим". Покажіть їх на географічній карті.

МІСТА УКРАЇНИ. КРИМ

Харків

Одним з найбільш значних промислових, культурних і наукових центрів України є місто Харків. Він розташований у північно-східній частині країни.

У 1917–1934 роках Харків був першою столицею України. Сьогодні це друге місто держави після Києва за кількістю населення.

Харків – це серце машинобудування України. На підприємствах міста виробляють двигуни для тракторів, електричні машини, турбіни, літаки, трактори, комбайни тощо. Цю продукцію можна побачити не тільки в різних містах України, а й в інших країнах світу. У Харкові також розвинені хімічна промисловість, виробництво будівельних матеріалів і електроенергії.

У місті працює науковий центр Академії наук України, є багато науково-дослідних інститутів, які займаються важливими проблемами сучасної науки. У Харкові працює багато вузів, технікумів, шкіл.

Значним є культурний потенціал сьогоденного Харкова. Там працюють театри, філармонія, є цирк, зоопарк, музеї, бібліотеки.

Щодня місто змінює своє обличчя. Воно постійно розбудовується та розвивається.

Донецьк

Донецьк – це місто шахтарів і металургів, яке знаходиться на сході України.

За визначенням ЮНЕСКО, це одне з найбільш впорядкованих індустріальних міст світу. "Містом мільйона троянд" називають Донецьк в Україні. Зараз це місто з мільйонним населенням. Більша частина мешканців Донецька працює на великих шахтах, на металургійному заводі, підприємствах машинобудівної, коксохімічної і харчової промисловості.

Зараз Донецьк один з найбільших центрів науки країни.

У місті багато вузів, спеціальних середніх навчальних закладів, науково-дослідних інститутів. Мешканці та гості Донецька мають змогу відвідати у вільний час театри, філармонію, цирк, планетарій, музеї, бібліотеки, кінотеатри, центри розваг, парки та сквери.

Одеса

Одеса – це місто мореходів, яке знаходиться на березі Чорного моря, величезний морський порт. У місті мешкає більше ніж півмільйона жителів. Тут розвинені машинобудування, приладобудування, хімічна, легка, харчова промисловість. В Одесі виробляються великі морські підйомні крани.

Всесвітньо відомий Науково-дослідний інститут захворювань зору ім. академіка Філатова знаходиться в Одесі.

У місті також багато інших наукових установ, навчальних закладів, є кіностудія.

Одеса – це місто України, в якому можна відвідати театри, філармонію, дуже цікаві музеї, розважальні центри. Мешканці України можуть покращити своє здоров'я на базах відпочинку та у санаторіях, які розташовані на березі Чорного моря.

Крим

На крайньому півдні України знаходиться Кримський півострів. Усе тут є: гори та зелень субтропиків, ласкаві хвилі моря та степи. Тут розташовані всесвітньо відомі курорти Криму: Алушка, Алушта, Ливадія, Ялта та інші.

Зима тут коротка та тепла. Купатися в морі можна з травня до листопада. Сюди, в цей м'який клімат приїжджають лікуватися від серцево-судинних та інших захворювань.

Центр усього південного Криму - Ялта. Курортний сезон тут тримає майже цілий рік. У Ялті все підпорядковано турботі про відпочиваючих. У місті-курорті є науково-дослідний інститут кліматотерапії ім. І. М. Сеченова, унікальний Ботанічний сад.

Ялта – це ще й великий морський порт, у якому можна побачити теплоходи з усіх куточків світу.

Поблизу Ялти знаходиться улюблене місце відпочинку дітей – Міжнародний центр дитячого відпочинку "Артек".

Крим – один з основних постачальників сировини для парфумерної промисловості країни. Тут також розташований найбільший виробничий комплекс "Масандра". Його продукція, кримські вина, відомі далеко за межами України.

У Криму багато історичних місць, старовинних палаців, краєзнавчих, художніх та літературних музеїв.

Післятекстові завдання

1. Допишіть речення, використовуючи інформацію текстів "Міста України. Крим"

1. Харків – це серце ... . 2. Харків розташований ... . 3. На підприємствах Харкова виробляють ... . 4. Донецьк в Україні називають ... . 5. Населення Донецька складає ... . 6. Більша частина мешканців Донецька працює ... . 7. У Донецьку можна відвідати ... . 8. У Одесі знаходиться всесвітньо відомий ... . 9. Одеса - це науковий центр, тому що ... . 10. Кримський півострів знаходиться ... . 11. На Кримському півострові лікуються від ... . 12. У Ялті є ... . 13. Міжнародний центр дитячого дозвілля "Артек" знаходиться ... . 14. Крим постачає сировину для ... . 15. Кримські вина відомі ... . 16. У Криму багато цікавих місць, ...

2. Підготуйтеся до розповіді про одне з міст України або про Крим. Для цього виконайте завдання та дайте відповіді на запитання

1. Де розташоване місто ..., або де знаходиться півострів ... ? 2. Яка кількість населення міста ... ? 3. Доведіть, що місто є: а) індустріальним, б) науково-культурним центром, в) місцем оздоровлення. 4. Чим найбільше пишаються мешканці міста (півострова)?

3. Скажіть, де б ви хотіли побувати. Чому?

НАРОДНІ ТА РЕЛІГІЙНІ СВЯТА

Передтекстові завдання

1. Прочитайте і запишіть значення нових слів, необхідних для розуміння тексту.

Празник – народне свято.

Язичество – давнє вірування, дохристиянське.

Щедрівка, колядка – пісня-побажання щедрої долі.

2. Прочитайте текст і поміркуйте, яку вдачу мають українці. Випишіть із тексту необхідні слова та словосполучення. Аргументуйте свою відповідь.

Український народ здавна любив і працювати, і святкувати.

Народні свята – це складний фольклорний комплекс, в якому об'єдналися і зберігаються народні традиції святкування стародавніх язичницьких свят, згодом до них додалися християнські релігійні празники і державні та міжнародні свята.

Обов'язковою складовою частиною українських свят був обрядовий стіл з певними стравами відповідно до свята, традиційні слова і дії господарів дому та їх гостей. Українське свято – це досвід народу і релігійні вірування, естетичні традиції і магічні дії, які відходять в минуле або наповнюються новим змістом. Народні свята, або празники, супроводжувались виконанням обрядових пісень (залежно від пори року): взимку співали щедрівки і колядки, навесні – веснянки, а влітку – купальські пісні.

Головною метою календарних народних свят було задовольнити бажання хлібороба: щоб сім'я мала достаток, щоб молодь знайшла собі пару, щоб був гарний урожай, щоб захистити дім від зла і закликати щасливе майбутнє.

Зимові народні свята

19 грудня український народ завжди вшановував святого Миколая. Це веселе свято, на яке господарі кликали гостей, пили пиво, їздили на конях навколо села і співали. Народ любить Миколая, бо, за легендами, цей святий захищає від стихійного лиха: рибалок – на воді, чумаків – у дорозі. Нині святого Миколая найбільше чекають діти, навіть пишуть йому листи, бо приносить він дарунки тим, хто гарно поведився протягом року і добре вчився. У цей день традиційно багаті і небайдужі люди відвідують дітей-сиріт у дитячих будинках і школах-інтернатах, вручають їм щедрі дарунки.

Від Нового року до 7 січня тривають у навчальних закладах України різдвяні канікули. З давніх-давен 6 січня в кожній українській родині відбувалося магічне дійство. Вся сім'я готувалася до Святвечора. Господиня готувала 12 страв, серед яких обов'язково повинні бути узвар (компот із сухофруктів), кутя (страва з вареної пшениці з медом, маком і горіхами), а також млинці, вареники, гриби, риба та інші пісні страви. Діти допомагали матері створювати цей образ багатства, щастя, миру і спокою у своєму домі. Щоб увесь рік жити багато, господар увечері вносив у хату сніп жита – "дідух" – і ставив його на покуті під образами. Це символ здоров'я і врожаю. І лише коли на небі з'являлася вечірня зірка як символ народження Сина Божого, сім'я сідала за святковий стіл. Це спільна вечеря всього роду, на якій згадують усіх живих і померлих родичів, а після неї діти носять вечерю дідові, бабусі та близьким родичам.

7 січня – день Різдва Христового. У цей день юнаки і дівчата починають колядувати - ходять від хати до хати групами по кілька чоловік і співають колядки

- пісні-побажання щастя, здоров'я і гарного врожаю. Хлопці-колядники ходять із "звіздою" та дзвоником і першими заходять у хату. А дівчата співають надворі:

Ой сивая та зозуленька
Усі сади облітала...
А в одному та й не бувала.
А в тім саду три тереми:
В першому – красне сонце,
В другому – ясен місяць,
В третьому – дрібні зірки.
Ясен місяць – пан господар,
Красне сонце – жона його,
Дрібні зірки – його дітки.
Добрий вечір!

Після цього господарі дають колядникам калачі, цукерки, яблука, гроші.

Гуцули – жителі Карпат – досі зберегли в своїх колядках дохристиянські релігійні ритуали народу. Наприклад, якщо господар займається бджільництвом, колядники йдуть на його пасіку й там танцюють і співають, "аби бджоли були веселі", "щоб бджоли роїлися і меди лилися".

Останнім часом в Україні поширилися релігійні колядки про життя, смерть і воскресіння Ісуса Христа, про Матір Божу. Та збереглися на Різдво і такі обряди, як розмова господаря з морозом, вітром і бурєю, щоб вони не знищили врожаю ні в полі, ні в саду, ні на городі.

У день Різдва Христового збирав людей вертеп – ляльковий театр, який виник в Україні за часів гетьмана Конашевича-Сагайдачного (до 1600 року). Текст вертепної драми складався з двох частин. Першу частину – святу – створили в Академії Київській, у ній розповідається про Віфлеєм і народження Ісуса. Друга частина тексту народна, вона постійно змінюється (залежно від місцевих умов, історичного періоду та здібностей самих акторів). У народній частині вертепу висміювались і поляки, які окупували Україну, і "попи" – служителі церкви, які забули про свою роль. Центральною постаттю вертепу став Запорожець, який не боїться самого чорта і б'є всіх підряд, співає і танцює гопака, але за цими веселощами відчувається смуток, бо за наказом російської імператриці Запорозька Січ вже зруйнована москалями...

Серед зимових народних свят зберігається Щедрий вечір – 13 січня. Цього вечора молодь співає щедрівки, жартує, водить "Маланку", а вранці 14-го січня посіває житом – пшеницею на врожай, на щастя. Це свято Василя, або старий Новий рік.

Весняні народні свята

Цикл весняних народних свят пов'язаний у слов'ян із пробудженням природи. Народ бачить весну в образі гарної молодої дівчини з вінком квітів на голові. Головним святом весняного циклу є Великдень – найбільше християнське свято. Перед ним триває 40-денний піст, коли люди не їдять їжі тваринного походження – м'яса, яєць, молокопродуктів. Останній тиждень перед великим постом

називається Масляна. Головною їжею на Масляну є вареники з сиром і сметаною, гречані млинці в маслі. І в інших народів зберігся звичай пекти млинці в цей час, як символ Сонця.

Останній тиждень перед Великоднем називається білим, або чистим. На цьому тижні віруючі люди суворо дотримуються посту. Селяни вірили, що це найкращий час для сівби ранніх зернових культур, щоб росли "колосисті і без бур'янів". Найважливішим днем цього тижня є четвер. Чистий четвер – це день весняного очищення. Ще до сходу сонця люди прибирали на подвір'ї і в хаті, щоб все було чистим і святковим. Існує повір'я, що в Чистий четвер до сходу сонця ворон носить своїх дітей купати в річці. Хто скупається раніше від них, той буде здоровим протягом всього року.

На Великдень всі люди йдуть до церкви, всім, кого зустрінуть, говорять "Христос Воскрес!", а у відповідь чують "Воістину Воскрес!" Ці слова, за народним віруванням, мають магічну силу. Перед Великоднем господині готують святкові страви – печуть паски, ковбаси, роблять сир, масло, купують сало, м'ясо, розмальовують крашанки і писанки – і все це несуть до церкви святити. Після літургії люди цілуються і обмінюються писанками чи крашанками, які мають велику силу. Це як побажання бути здоровим весь рік. Повернувшись додому, родина сідає за стіл і "розговляється", тобто їсть освячену в церкві їжу.

За народним повір'ям, навіть сонце на Великдень грає, приносить у дім щастя і здоров'я.

Наступні дні родичі ходили один до одного в гості, дарували писанки і паски як найкращі побажання.

А через тиждень після Великодня приходив поминальний тиждень, або Радуниця чи "гробки", коли вся родина ходила на цвинтар до своїх померлих родичів.

Літні народні свята

Серед літніх народних свят найбільше уваги привертає свято Івана Купала. Це день літнього сонцевороту, коли день найдовший, а ніч найкоротша (за старим стилем 24-го червня, а 7-го липня – за новим). Це свято відбувається на березі річки з багатьма обрядами та піснями. Дівчата плетуть собі вінки, збирають різні трави, які в цей день мають чудесну силу. Ввечері хлопці розпалюють багаття, танцюють навколо нього і стрибають через вогонь. Дівчата кидають свої вінки у воду, вірячи, що чий вінок хлопець дістане, та дівчина цього року вийде заміж. Потім співають пісень, наряджають деревце Купалом, приносять йому дари, а ляльку Марену, як символ смерті, топлять у воді. День Івана Купала святкується і тепер в Україні. Правда, ніхто зараз не шукає в ніч на Івана Купала цвіту папороті, а раніше люди вірили, що цвіте ця рослина тільки в Купальську ніч і хто квітку папороті знайде, той зможе зрозуміти мову будь-якої тварини чи птаха, зможе побачити, де в землі скарби заховані і здобути їх.

Подібні звичаї існували та й досі існують у багатьох індоєвропейських народів. Купальські вогні горіли раніше по всій Європі, через них стридали, навколо них співали пісень, дівчата також плели вінки, потім зберігали їх на горищі, бо вірили

в їх цілющу силу. Болгари, наприклад, використовували трави з вінків, якщо хтось у родині хворів. Серби вірили, що вінок захищає дім від злих духів. У Індії хлопці й дівчата ставили молоде деревце посеред села і прикрашали його, а потім танцювали навколо нього. А в Англії на святого Івана люди прикрашали своє житло зеленим гіллям з дерев. У всіх країнах це свято веселе й радісне.

Літні народні свята пов'язані також із сільськогосподарськими роботами. 12 липня святкували Петра й Павла, ішли до церкви, пекли пампушки з сиру, яєць і борошна, які називали мандрики. У цей день перестає кувати зозуля, а через тиждень, коли дозріють жито й пшениця, господині проводили **зажинки** – жали перший сніп нового врожаю, потім всі виходили на жнива. До 30-х років XX століття, коли з'явилися в Україні перші комбайни, хліб збирали вручну, за допомогою серпа і коси. Збирали врожай з піснями, останні колоски зв'язували разом і називали їх "Спасовою бородою" – вірили в польовий дух, тому залишали для нього притулок, ще й клали йому окраєць хліба, дрібку солі й банку з водою співаючи: "Оце тобі, "борода", хліб, сіль і вода!.." Потім хлопці пролазили через ту "борода", щоб бути багатими, а дівчата ворожили на врожай, кидаючи назад себе серпа. Коли жнива закінчилися, справляли **обжинки**. Женці збирали колоски в полі, плели з того колосся один спільний вінок, вибирали найкращу дівчину, клали їй на голову той вінок і з піснями обходили всі двори, бажаючи господарям добра. Господарі запрошували до хати на смачний обід, дарували дрібні монети.

3. Дайте відповіді на запитання.

1. Що таке народне свято?
2. Що є обов'язковою складовою частиною українського свята?
3. Яка головна мета календарних народних свят?
4. Які ви знаєте зимові українські свята?
5. Чому український народ особливо шанує святого Миколая?
6. Що вам відомо про Святвечір?
7. Розкажіть, на які свята українці співають колядки, щедрівки і з якою метою?
8. Що ви дізнались про виникнення лялькового театру в Україні?
9. Які весняні народні свята збереглися в Україні?
10. Чому кожне народне свято пов'язане з певними стравами? Доведіть це прикладами.
11. Чи пов'язані літні народні свята зі змінами в природі? З сонцем, водою, рослинами? Розкажіть про основні складові частини літніх народних свят.
12. Чи є в інших народів свята, схожі на свято Івана Купала?
13. Які літні народні свята залежать від сільськогосподарської діяльності людей?

ТЕАТР КОРИФЕЇВ

Передтекстові завдання

1. Запишіть нові слова та словосполучення

Корифей; вважати, що вважають чим; кого вважати ким; сцена, поставити п'єсу на сцені; роль, головна роль, бути в головній ролі, грати головну роль; досягати - досягнути (чого?) успіху, вершини; володіти (чим?) словом, силою;

гастролі; оплески, зустрічати (як?) оплесками; вчинити (що?) замах на життя; травма; спадщина, залишити спадщину; фонд, золотий фонд, увійти до фонду.

2. Назвіть слова, від яких утворені подані нижче слова

Професійний, режисерський, майстерність, музично-драматичний. земляк, глядач, читач, діяч, відвідувач, незабутній, вимова, служіння, тривала (хвороба), театральний. безцінний, масивний.

Чи знаєте ви, що український професійний театр народився в нашому місті? Тоді ще місто називалось Єлисаветградом.

Днем народження українського театру вважають 27 жовтня 1882 року, коли на сцені була поставлена "Наталка Полтавка" – перша п'єса українською мовою, написана Іваном Котляревським. У головних ролях були відомі артисти – Марія Заньковецька і Микола Садовський. Так народився театр корифеїв, який досягнув вершин акторської і режисерської майстерності і здобув світову славу.

Зараз Кіровоградський обласний академічний музично-драматичний театр носить ім'я Марка Лукича Кропивницького. Це людина, яка була прекрасним режисером, талановитим актором, драматургом, активним громадським діячем і борцем за українську мову і культуру. М.Кропивницький знав силу слова і чудово володів мистецтвом словесної дії, тобто дії слова на читача, слухача, глядача. Можливо, тому його так любили і його учні, і земляки, і глядачі інших міст, де він виступав під час гастролей. Марка Лукича завжди зустрічали тривалими оплесками та вигуками "Слава!". І це відбувалось у той час, коли українську мову забороняли, коли, як писала одна з газет, "грали страшенно багато, одержували страшенно мало, але переживали самі і змушували переживати інших незабутні хвилини". Він здійснював подвиг, коли писав українські п'єси і ставив їх на сцені. Наведемо приклад. У 1867 році українцям не дозволяли співати на концерті українських пісень, а коли таки дозволили, то поставили вимогу: перекласти пісні... французькою мовою.

Життя Кропивницького – це зразок патріотичного служіння своєму народові. І на це життя було вчинено замах. На одній із вистав під час гастролей у Москві, коли Марко Лукич приймав вітання за чудову гру, на його голову несподівано впала важка гардина, як з'ясувалось, кимось підпиляна напередодні. Масивний парик врятував життя корифея, але травма все ж відбилася на його здоров'ї: після тривалої хвороби Кропивницький оглух.

...Неподалік Кіровограда є Хутір Надії – своєрідна театральна Мекка, куди щороку приїжджають тисячі любителів українського театру, визначним артистом і великим драматургом. Карпенко-Карий залишив безцінну спадщину – 18 оригінальних п'єс і кілька переробок, які ввійшли до золотого фонду української драматургії всіх часів. Більшу частину з написаного – 11 п'єс – Карпенко-Карий створив у родовому маєтку Тарковських, бо його дружина Надія походила з цього відомого всьому світові роду. Після смерті дружини драматург назвав хутір на її честь.

У 1956 році садибу (будинок і місце навколо нього) було оголошено Державним заповідником – музеєм Карпенка-Карого. У п'яти кімнатах музею

зібрано особисті речі великого драматурга, а також інших корифеїв українського театру - Миколи Садовського, Панаса Саксаганського, Марії Заньковецької. Навколо будинку в різний час видатні діячі культури посадили дубові алеї, які привітно стрічають відвідувачів музею. Нині хутір Надія став місцем проведення традиційних театральних свят "Вересневі самоцвіти", які проводяться щороку впродовж майже чотирьох десятиліть.

Післятекстові завдання

3. За складеним планом проведіть діалог-розпитування

4. Перевірте, чи відповідає поданий нижче план змісту тексту. Якщо ні, то внесіть зміни

П л а н

1. Дата, місце і обставини народження українського професійного театру.
2. Роль Марка Лукича Кропивницького у створенні українського театру.
3. Замах на життя Кропивницького.
4. Відомі артисти театру корифеїв.
5. Спадщина Карпенка-Карого.
6. Хутір Надія як Державний заповідник.

5. Розкажіть, чому саме на Кіровоградщині щороку святкують всеукраїнське театральне свято.

Прочитайте текст, складіть за ним хронологічну таблицю життя Тараса Шевченка.

«ВІН БУВ СИНОМ МУЖИКА...»

Великий всесітньовідомий український поет і художник Тарас Григорович Шевченко народився 9 березня 1814 року в селі Моринцях на Черкащині в сім'ї

кріпака. У дев'ять років він залишився без матері, а коли йому сповнилось одинадцять років, помер батько. Малий Тарас змушений був іти в найми.

У п'ятнадцять років він покинув Україну: пан забрав його разом зі своїми кріпаками спочатку у Вільно, а потім у Петербург. Тут помітили Тарасів талант і викупили його з кріпацтва. Шевченко зміг закінчити петербурзьку Академію мистецтв. Учився він наполегливо, читав багато. Крім української, володів також польською й французькою мовами.

На короткий час тридцятирічний Тарас Шевченко, уже в звання художника, повертається в Україну. Та недовго він дихав повітрям Вітчизни. 1847 року жандарми заарештували його за антицарські вірші й на цілих десять років відправили рядовим солдатом в оренбурзькі степи без права писати й малювати.

Помер Тарас Шевченко в Петербурзі 10 березня 1861 року, коли йому було всього 47 років. Його тіло, як він заповідав, перевезли на Україну й поховали на горі над Дніпром недалеко від Канева.

Про себе і свою долю Шевченко сказав: "Ми просто йшли; у нас нема зерна неправди за собою".

Великий український письменник Іван Франко так визначив його велич:

"Він був сином мужика і став володарем у царстві духа.

Він був кріпаком і став велетнем у царстві людської культури.

Десять літ він томився під вагою російської солдатської муштри, а для волі Росії зробив більше, ніж десять непереможних армій".

"Він поет цілком народний, такий, якого ми не можемо назвати в себе... – писав про Шевченка видатний російський критик Микола Добролюбов. – Він вийшов з народу, жив з народом і не тільки думкою, а й обставинами життя був з ним міцно й кровно зв'язаний".

2. Виразно прочитайте наведені в тексті цитати – оцінку значення творчості Тараса Шевченка для українського народу. Які ключові слова в них?

3. Складіть план у формі тез, який допоможе вам переказати текст.

ЗМІСТ

День незалежності України	3
Гетьмани України	5
Монголо-татарське нашествя на українські землі	7
Україна у складі Литви і Речі Посполитої	9
Світоглядні уявлення та вірування українців	10
Україна – незалежна держава	12
Населення України	14
Етнорегіональна своєрідність України	16
Характеристика основних етнічних груп	21
Становлення Української держави	22
Походження українського народу	24
Основні традиційні галузі діяльності українців	25
Традиції матеріальної культури	27
Міста України. Крим	29
Народні та релігійні свята	32
Театр корифеїв	36
«Він був сином мужика...»	38